

Taalcongres *Samenwerking in het Nederlands schept kansen*, Vlaams Parlement, Brussel,
10 oktober 2015

Lezing

Standaardtaal en taaleenheid in een steeds diverser wordende wereld

Peter Debrabandere
Docent Hogeschool VIVES, Brugge
Hoofdredacteur Neerlandia
peter.debrabandere@scarlet.be

Dames en heren,

Graag wil ik aansluitend op de filmpjes, de getuigenis van Nozizwe Dube en de lezingen van Abdelkader Benali en Piet Van Avermaet enkele eigen accenten leggen met betrekking tot het functioneren van de Nederlandse taal/standaardtaal in onze Nederlands-Vlaamse sociaal-economisch-culturele ruimte.

We hebben begrepen dat er veel kansen zijn om het Nederlands, de Nederlandse standaardtaal als lingua franca te laten fungeren in een maatschappij die steeds diverser wordt. Maar makkelijk is dat niet omdat er omgevingen of situaties zijn waarin het gebruik van de standaardtaal niet de norm is, en die omgevingen en situaties zijn in Nederland en Vlaanderen bovendien niet dezelfde. Makkelijk is dat niet omdat in Vlaanderen tussentaal of Verkavelingsvlaams soms/vaak als stoorzender optreedt. Makkelijk is dat niet omdat er een evenwicht gevonden moet worden tussen de promotie van het Nederlands als vehikel van sociale inclusie en de waardering van de thuistaal/moedertaal/vrijetijdstaal van elk individu. Ons uitgangspunt zou kunnen zijn dat het Standaardnederlands zijn plaats heeft in onze maatschappij tussen andere variëteiten van het Nederlands en andere talen.

Maar als we willen dat dat Standaardnederlands zijn plaats in de maatschappij behoudt en zelfs versterkt, als we willen dat het met de komst van zovele anderstaligen als lingua franca voor interculturele communicatie op het hoogste niveau, dus ook in het onderwijs, kan blijven dienen, dan zullen de positie en de kwaliteit van die standaardtaal via het onderwijs en waarom niet ook via de media versterkt moeten worden. En wellicht geldt dat nog een stuk meer voor Vlaanderen dan voor Nederland, waar de standaardtaal als communicatiemiddel bij de sociale interactie in natuurlijke gesprekssituaties een steviger positie heeft.

In Vlaanderen is de Nederlandse standaardtaal als spontaan gekozen communicatiemiddel in natuurlijke gesprekssituaties namelijk helemaal niet zo vanzelfsprekend. Afhankelijk van de regio nemen dialecten of tussentaal een vrij

belangrijke positie in naast of boven de standaardtaal. De Vlaamse televisie wekt daarbij zelfs – volgens mij ten onrechte – de indruk dat de standaardtaal in Vlaanderen bijna nergens / bijna nooit als spontaan communicatiemiddel gebruikt wordt. In amusementsprogramma's en fictie nemen dialect en tussentaal de afgelopen decennia namelijk een steeds prominenter plaats in. Ik vrees dat de televisie zo geen correct beeld geeft van de werkelijkheid. De drang om recht te doen aan taalvariatie moet toch niet tot uiting komen in de uitbeelding van een wereld zonder standaardtaal.

Ik ben er helemaal niet op tegen dat het onderwijs de thuistaal/vrijtijdstaal/speelplaatstaal van de leerlingen erkent en respecteert, of het nu om een dialect, tussentaal of vreemde taal gaat. Maar over de oproepen van enkele taalkundigen om tussentaal een plaats te geven in het onderwijs, ben ik helemaal niet zo enthousiast. Als ik in de trein zit en naar mensen om me heen luister, als ik op de VRT of op VTM naar een amusementsprogramma luister, dan heb ik niet het gevoel dat het onderwijs extra aandacht moet schenken aan tussentaal of die tussentaal als communicatiemiddel moet gaan gebruiken. Die taal kennen de leerlingen immers al door dagelijkse oefening. De taak van het onderwijs is juist werk te maken van de verspreiding van de cultuurtaal van het land, en dat is de Nederlandse standaardtaal, ongeacht de thuistaal, of dat nu West-Vlaams, tussentaal of Arabisch is.

Dat betekent niet dat een docent in zijn lessen geen gebruik kan maken van de thuistaal of vrijtijdstaal van zijn leerlingen of studenten. Hij móét dat zelfs doen; ik doe dat óók, om te vergelijken, als didactisch hulpmiddel. Of omdat code-switching bepaalde efficiënte communicatieve functies heeft. Maar je moet daarom in je les, op het schoolplein of in de hal nog geen tussentaal spreken tegen je leerlingen of studenten.

Ik pleit niet alleen voor een versterking van de standaardtaalbeheersing in Vlaanderen en Nederland, en voor een versterking van de positie van de standaardtaal in onze maatschappij, maar ook voor versterking en bevestiging van de taaleenheid tussen Nederland en Vlaanderen. Die taaleenheid tussen Nederland en Vlaanderen verdient verdere en blijvende ondersteuning door de overheid en allerlei beleidsinstanties omdat die taaleenheid culturele, economische en sociale voordelen heeft. Een markt van 23 miljoen inwoners is voor wat de Lage Landen voortbrengen, interessanter dan alleen maar het eigen binnenland. Dat zovelen pleiten voor meer Engels omdat het kansen biedt in een geglobaliseerde wereld, maar tegelijk niet zien dat het Nederlands de taal van Vlaanderen én Nederland is, wat ook veel kansen creëert, is een vreemde paradox. En zo gebeurt het dat mijn vrouw als docente aan een Vlaamse hogeschool in het kader van een internationaal samenwerkingsproject een e-mail in het Nederlands stuurt naar een hogeschool in Amsterdam en antwoord krijgt in het Engels.

De taaleenheid moeten we koesteren, precies omdat ze niet vanzelfsprekend is, omdat ze niet vanzelf tot stand gekomen is, omdat ze niet het product is van een spontaan proces. De geschiedenis had namelijk makkelijk tot een andere situatie kunnen leiden. 'Hollands' en 'Vlaams' hadden gerust twee aparte talen kunnen worden, zoals Portugees

en Galicisch. Maar dat is dus niet gebeurd omdat het Frans na 1795 alle maatschappelijke domeinen is gaan innemen die van belang zijn voor de ontwikkeling van een cultuurtaal: onderwijs, administratie, cultuur en gerecht. Het Nederlands werd zo in Vlaanderen naar de lagere echelons verbannen en verloor helemaal zijn rol van cultuurtaal. Zo werd de ontwikkeling van een eigen 'Vlaamse' cultuurtaal afgeblokt. Dat is de basis van de latere keuze van de Vlaamse intelligentsia om in de Belgische context eind 19de eeuw voor het Nederlands te kiezen als cultuurtaal van Vlaanderen. Later, vanaf de jaren dertig van de 20ste eeuw, wordt een hele machinerie uitgebouwd om het Nederlands van Nederland naar Vlaanderen te halen. Dat Nederlands wordt in allerlei boeken door leraren en hoogleraren voor Vlamingen beschreven en voorgeschreven. Aangezien Vlaamse intellectuelen in hun pogingen om Nederlands te spreken en te schrijven, voortdurend onbewust on-Nederlandse elementen in hun taal opnamen, moest die taal van on-Nederlandse elementen gezuiverd worden, van elementen dus die in het Nederlands van de Nederlanders niet voorkwamen. Dat decennialang volgehouden assimilatieproces heeft weliswaar niet tot een volledige overname van het Nederlandse Nederlands in Vlaanderen geleid. Maar het Nederlands van de Vlamingen is wel een stuk dichterbij dat van de Nederlanders gebracht. We moeten beseffen dat dóór dat assimilatieproces het Vlaamse Nederlands nu voldoende naar het Nederlandse Nederlands opgeschoven is om nu ook gewoon *Nederlands* te kúnnen en mógen heten.

Vanaf de jaren tachtig komt het idee dat het Nederlands van Vlaanderen gelijkgeschakeld moet worden met het Nederlands van de Nederlanders, onder druk te staan. Langzamerhand gaan taaladviesinstanties en woordenboeken het Nederlandse Nederlands en het Belgische Nederlands als volwaardige varianten van het Nederlands zien.

De sociolinguïstiek heeft ervoor gezorgd dat we vandaag niet meer van *afwijkingen* van de standaardtaal spreken, maar wel van *varianten*. Bovendien worden taalgebieden waar staatsgrenzen doorheen lopen, vandaag niet meer als *monocentrisch* gezien, maar als *pluricentrisch*. Voor het Nederlandse taalgebied betekent dat: *bicentrisch*. Volgens de oorspronkelijke visie (*monocentrisme*) fungeerde de Randstad als centrum voor zowel Nederland als Vlaanderen. Volgens de nu geldende visie (*bicentrisme*) is de Randstad het centrum voor de Nederlandse periferie, terwijl het gebied Antwerpen-Brussel-Leuven het centrum is voor de Vlaamse periferie. Dat is niet alleen in de lexicografie, maar ook in de taaladvisering doorgedrongen. Zowel taaladvies.net als de Taaltelefoon (en steeds vaker ook de taaladviezen van de VRT) splitst het Nederlands op in twee natiolecten: *standaardtaal in België* en *standaardtaal in Nederland*.

Hier zijn we op een gevaarlijk punt aanbeland:

1. De voorstelling van het Nederlandse taalgebied als een bicentrisch taalgebied legitimeert de neiging van veel Vlamingen om genoeg te nemen met een oriëntatie op hun eigen Brabantse centrum (Antwerpen-Brussel-Leuven).

2. De voorstelling van het Nederlandse taalgebied als een bicentrisch taalgebied is een scheeftrekking van de werkelijkheid dat Nederland vandaag nog steeds invloed uitoefent op Vlaanderen. Als taalkundigen eerlijk zijn, moeten ze spreken van een asymmetrisch bicentrisch taalgebied. Dan functioneert Nederland met één centrum (de Randstad) en Vlaanderen met twee centra (Nederland of de Randstad, en Antwerpen-Brussel-Leuven).
3. De focus op Belgisch-Nederlands en Nederlands-Nederlands gaat met alle aandacht lopen. De woordenboeken en taaladvisering werken ook met de categorie *standaardtaal in het hele taalgebied*. De Taalunie en het onderwijs moeten meer aandacht vragen voor die categorie in plaats van Belgisch-Nederlands in de éérste plaats als standaardtaal te honoreren. Ik lees bij *rondpunt* op taaladvies.net:

vraag: Is *rondpunt* correct?

antwoord: Ja, *rondpunt* is standaardtaal in België. Standaardtaal in het hele taalgebied is *rotonde*.

Zo'n taaladvisering drijft een wig in de Nederlandse taaleenheid. In plaats van te kiezen voor het algemene *rotonde*, krijgen Vlamingen hier nu groen licht voor het *rondpunt*. Taaladvies zou in de eerste plaats het gemeenschappelijke Nederlands moeten aanbevelen.

Ik pleit ervoor om die overdreven focus op het verschil tussen het Nederlandse Nederlands en het Belgische Nederlands te vervangen door een focus op al het Nederlands dat Nederlanders en Vlamingen gemeenschappelijk hebben. Dat betekent niet dat varianten afgewezen moeten worden. Maar ze moeten niet aanbevolen worden, want daar lijkt het in taaladvisering nu wel een beetje op.

Ik besluit met een oproep aan de politiek, het onderwijs en de media om de positie en de kwaliteit van ons Standaardnederlands te bewaken en te versterken met respect voor andere taalvariëteiten, die óók hun nút en wáárde hebben. En met een oproep om de taaleenheid van Vlaanderen en Nederland te verstérken, zodat het Nederlands als lingua franca in onze steeds diverser wordende maatschappij nog een bloeiende toekomst in het verschiet heeft.

Dank u.